

BALLAI LÁSZLÓ

A királynaszádos

© COPYRIGHT 2011, BALLAI LÁSZLÓ. MINDEN JOG FENNTARTVA.

MEGJELENT AZ „EZREDVÉG” IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMKRITIKAI FOLYÓIRAT
XXI ÉVFOLYAM, 2. (2011. FEBRUÁRI) SZÁMÁBAN.

EZ A MŰ AZ ÍRÓ HONLAPJÁRÓL, A [HTTP://BALLAI.VASAROS.COM/](http://ballai.vasaros.com/) OLDALRÓL SZÁRMAZIK.
A SZÖVEG BÁRMINEMŰ MEGVÁLTOZTATÁSA, VALAMINT KERESKEDELMI CÉLÚ SOKSZOROSÍTÁSA
CSAK A SZERZŐ KÜLÖN, ÍRÁSBELI ENGEDÉLYÉVEL LEHETSÉGES.
E-MAIL: [BALLAI@VASAROS.COM](mailto:ballai@vasaros.com)

© 2011 VASAROS DOT COMBALLAI LÁSZLÓ

Ötven esztendeje szegődtem el a királynaszádósokhoz – mesélte az öreg hajós. – Az ősz tizedesek akkor azzal dicsekedtek, hogy Mátyás király alatt mint vették zár alá Bécs városát. Vagy hogy portyázó huszárainkat kísérve feleveztek Passauig, és gazdag zsákmánnyal tértek haza. Persze nem ide, Almásra, hanem a nándorfejérvári kikötőbe. Most bezzeg egyébről se hallani, csak újabb és újabb vereségekről – a minap puskalövés nélkül Budát is bevette a török –, no, és persze arról az átkozott kincsről!

Az öreg dühödten vágta lándzsáját a vízbe. Hegyén egy keszeggel rántotta vissza.

– Ugye, csak te tudsz így halat fogni, nagyapó? – kérdezte az unokája.

Az öreg megsimogatta a kislegény fejét.

– Nem olyan nehéz – mondta. – A fiatal dévérek rajokba verődnek a part közelében. Céloznod sem kell és valamelyiket eltalálsz. Csak gyors legyél, mint Szalánkeméni János vajda. Tőle tanultam azt is, hogyan készül a keszeg „szemlesütve”.

A fegyver még kétszer lesújtott. A hadastyán megpucolta a halakat és kettőt nyársra húzott. A harmadikat az iszákjába rakta.

– Most gyűjtünk uszadékfát, és nagy tüzet rakunk – szolt. – Abból lesz a jó parázs.

Szép kora őszi idő volt. A Duna békésen görgette habjait. A csendet csak a parti füzesben fészkelő gerlék bűgása és a vizet fürkésző sirályok rikácsolása törte meg. A tűz ellobbant.

– Piríthatnám én, nagyapó?

– Fogd! Tedd a nyársat a villásbotba és forgasd szorgalmasan!

– Igen. És akkor lesz kész, amikor lesüti a szemét.

Az öreg felkacagott.

– Szegény hal nem attól sütötte le a szemét, hogy megperzselődött, hanem amit táborunkban láthatott – mondta. – Amikor az Al-Dunánál hadakoztunk, gyakorta szabadítottunk ki a török fogságából rác menyecskéket, akik viszont a mi szívünket ejtették rabul. Mint nagyanyó az enyémet, amikor rám emelte perzselő tekintetű szemét. Volt azután tánc, lakoma, vigasság!

– Hát akkor meddig süssem?

– Addig, amíg az uszonya ropogós nem lesz! Az a legfinomabb csemege.

A folyó apró hullámain, mint vérvörös pikkelyek csillantak meg a lemenő nap sugarai. Jóízűen nekiláttak a halnak.

– Csak vigyázz az apró szálkákkal – mondta az öreg. – Ez a Duna első áldása. A hal. E kicsiny keszegtől az óriási vizáig, melynek a kifogásához egy tucat kéz szükséges, a legkülönbözőbb vízi lények úszkálnak benne. De miért én beszélek? Sorold el szépen a folyó többi ajándékát!

– Ivóvizet ad, hátán hajókat visz, télen jégpáncélt növeszt, termékennyé teszi a földeket, vízimalmokat hajt... – A kisfiú elgondolkodott. – Mi a hetedik?

– Hát, amiért mi, királynaszádósok is vagyunk.

– Megvéd az ellenségtől! Én is lehetek naszádos vajda, mint te, nagyapó?

– Ha megnősz. De előbb vajdagyerekének kell szegődnöd, akinek mindenki parancsol. Ha már kitanultad a hajósmesterséget és a fegyverforgatást, köznaszádós lehetsz, aki zsoldért harcol. Feltéve, ha megkapja. 1521-ben már harmadik éve nem fizette meg a járandóságunkat a kincstár. Küldötteseket menesztettünk Budára, de a főurak nem engedték őket az uralkodó elé. Sőt, folyamodványunkat a kincstartó összegyűrtte és arcukba vágta. Erre bajtársaink, amit szép szóra nem kaptak meg, elvették erővel: kifosztották a budai és a pesti Duna-partot. Amikor hazaértek Nándorfejérvárra, Szalánkeméni vajda megdorgálta őket: „Miért támad magyar a magyarra, mikor itt állnak a hátunkban a törökök? Akkor is meg kell védenünk a hazát, ha nem fizetnek érte!” „De miből élünk?” – vetették ellen. „Majd rabolunk a pogányoktól, ha megvertük őket” – felelte. Egy hónap múlva követségünk ismét felment a fővárosba. Ezúttal sem találkozhattak a királlyal. Üres kézzel, durva sértésekkel bocsátotta el őket a kincstartó. Kétségbeesett fegyvertársaink többsége szétszéledt. Ötszázan maradtunk a flotta kötelékében. Alig tizenhét naszádni személyzet. Közben a törökök Nándor ellen indultak. Mit tehattunk ötszáz hadihajójukkal szemben?

Váratlan támadásainkkal csak zaklatni tudtuk őket. Szomorúan figyeltük, amint a város, melyet a víz felől – ahol a bástyák gyengébbek voltak – nem oltalmazhattunk, odavész. Vad diadalüvöltés harsant. A fellegvár tornyain lófarkas lobogók lengtek. „Mostantól a híres római kút kétszáz tizenkét lépcsőjét török papucskok fogják koptatni” – szólt a vajda és kiadta a parancsot, hogy induljunk Péterváradra.

– Ugye, te akkor már tizedes voltál?

– Igen.

– A tizedes vonatja fel kifutáskor a kővel töltött vesszőkosarakat, irányítja a kikötést, tartja a kormányvezetőt. Parancsára sűtik el az ágyúkat és szakítják be az orron levő farkasfejjel az ellenséges hajó oldalát.

– A tizedesek közül nevezik ki a hajóparancsnokokat, ha már ismernek minden folyókanyart, mellékágot, nádast, szigetet, zátonyt és csupán kisvíznél látható sziklát. Tudják, hol állíthatnak csapdát az ellenségnek és merre üldözhetik. Szívük nem remeg, de megacélozódik, ha megpillantják az oszmánokat. És ha a parancsnokok azt valamely ősi tettel kiérdemlik, a naszádos kapitány vajdává nevezheti ki őket, akik három hajó kilencvenfőnyi legénységét irányítják.

– Mint téged, amikor Nándorfejérvár eleste után két évvel, Pétervárad alatt megmentetted Szalánkeméni János életét.

– Kötelességünk megmenteni azt, akit legjobban tisztelünk. Miután egy Al-dunai összecsapásban odaveszett atyám, a nándorfejérvári kikötőben őgyelegantem. Még soha nem láttam ilyen szomorúnak a folyót. Úgy éreztem, könnyeim kavicsokká válnak, melyeket a Duna lassanként elgörget és betakargatja velük, akit hullámsírjába zárt. „Atyád vitéz katonája volt a királynak – szólított meg a vajda. – És te is az lehetsz, ha elszegődsz hozzám. A mennyországból mosolyogva nézik majd harci fejlődésedet.” Azzal felvett a királynaszádosokhoz. Megmutatta, hogyan erősítik egymáshoz iszkábaszögekkel a gerendákat. „A hajózás a hajóépítéssel kezdődik – mondta. – Tudnod kell, mit hajtanak a lapátok, a vitorlák, mit irányítasz a kormányvezetővel. És ha kikötőtől távol sérül meg a törzs, a naszádosnak kell megjavítania.” Emberül bánt velem. Míg a legények különböző gúnyneveket ragasztottak rám, a lenézett inasra, ő „kicsi naszádosnak” szólított. Ha valaki a jelenlétében gorombáskodott velem, így förmedt rá: „Hát már elfelejtetted, hogy te is voltál vajdagyereke?” Egy nap beültetett az evezősök közé. A naszádosok kinevettek. Még csak tizenkét éves voltam. Vezényszóra megragadtam a lapátnyelet, és elindultunk. Tenyeremen felhólyagzott a bőr. Alkarom görcsbe rándult. Hátamat mintha korbáccsal hasogatták volna. Az elsodródó vízre pillantva a szédülés környékezett. De együtt húztam a többiekkel. Amikor kikötöttünk, többen paroláztak velem. Elmaradtak a becsmélő megjegyzések, az otromba tréfák. Szalánkeméni vajda ezután kardot, kopját, puskát adott a kezembe. Megtanított lőni a tarackkal. Végül karomra fűzhettem a kerek bőrpajzsot, és magamra ölthettem a bőrvértet. A hajósok ugyanis nem páncélt hordanak, mert aki abban zuhan a vízbe, menthetetlenül odavész. Tizenöt évesen öltem meg az első törököt. Az nagyobb hőstett volt, mint atyai barátomat kiragadni az ellenség karmai közül. Csáklával beszakítottam a koponyáját. Arca napokig kísértett. A halál, legyen bár ellenségé, borzalmas. Édesanyám vágáskor a disznót is megsiratta.

A nap már alacsonyan állt. A folyó vize feketén hömpölygött.

– Mesélj a kincsről, nagyapó!

Az aggastyán bosszúsan legyintett.

– Talán nem is létezik az a kincs! – mondta.

Pedig tizenöt éve maga is kutatta. Dunaalmáson is beszéltek. A királyné pozsonyi audienciájáról egyenesen Esztergom alá eveztetett. Legényeivel lázasan vizsgálták a folyó medrét. Ők, akik a legjobban tudták, hol zajlott le a vízi ütközet. De csak iszkábaszögeket, hajódeszkákat, csáklákat tapintottak ki a homokban. A folyó megőrizte titkát.

– Menjünk, fiam – szólt az öreg naszádos vajda. – Nagyanyó aggódni fog.

– Mesélj a kincsről, nagyapó!

– 1526. augusztus 30-a éjjelén magányos lovas kér bebocsátást a budai várba. Cettrich Ulrik egyenest a mohácsi síkról érkezik. A csatavesztés és a királyhalál szemtanúja. Elmondja, hogy a törökök mindenkit levágnak. A kétségbeesett királyné hajóra rakatja a

palota kincseit, gyászruhában, sűrűn lefátyolozva, udvarhölgyei kíséretében a legnagyobb gályára száll, és Pozsonyba indul. Sebtében összeszedett vízi alkalmatosságokkal vele tartanak a vagyonos budai polgárok is. Ófelsége védelmére nagyapámat, Zimonyi Balázs naszádos vajdát rendelik három hajóval. A fecskefarkú zászlók a királyi címerrel félárbcra eresztve, a vitorlák fölött fekete lobogó. Esztergom alatt támadás éri a flottát. „Jézus, nyakunkon a török!” – kiáltozzák rémulten a menekülők. De nem a pogányok, Orbáncz Balázs esztergomi várkapitány emberei sanyargatják őket. A martalócok nem állják megátadni a királyné gályáját, melyet azonban nagyapa halálmegvető bátorsággal megment. A túlerőben levő kalózok visszavonulásra kényszerülnek, bár több hajót sikerül megkaparintaniuk. A csata hevében néhány, a királyné kincseit szállító bárka elsüllyed. Pozsonyban Mária ófelsége személyesen fogadja Zimonyi vajdát, a nagyapámat, és kitünteti bátorságáért. Az aranyak azóta is ott rejtőznek a Duna medrében.

Zimonyi szétkotorta a tüzet. Sötétedett. A folyó előbb még komor feketesége sejtelmes szürkességgé enyhült. Hazaindultak.

– Amikor Nándor elesett, támaszpontunkat Zimonyra helyezték – mesélte az ősz vajda. – Majd Péterváradra. Szalánkeméni János felsőhajtott, hogy talán már soha nem térhetünk haza. A mi hazánk a Duna, feleltem erre. Az megmarad nekünk. Teljes hosszában úgysem foglalhatják el a törökök. A dévényi gyorsan rohanó hullámokon, a Kárpátok ormai alatt, a Szigetköz és a Csallóköz kanyargó ágaiban, a Visegrádi szorosban, a Buda alatti szigetek mentén, a kalocsai nagy kanyarokban egyaránt otthon érezzük magunkat, mint az Al-Dunán. Ha vízébe pottyanunk, homokpadján hamar felmelegszünk. Hajóinkat még a legzordabb időben is sirályai kísérik. Nádasaiban gyönyörködünk a vadkacsa, a lúd költésében. Nincs jobb a part menti csalitjában sült keszegnél.

Nagyanyó a kertkapuban várta őket.

– Már megint merre tekeregtetek? – kérdezte.

– Halat süttünk – válaszolta Zimonyi.

– Halat? Ki fogja megenni akkor a köleskását?

– Ne zsörtölődj, neked is hoztunk – azzal az öreg elővette iszákjából a keszeget.

Szótlanul vacsoráztak. Beállt az éjszaka. A folyó felől békák kuruttyolása hallatszott. Lefeküdtek.

– Nagyapó!

– No, aludjál!

– Nagyapó, egyszer, ugye, megkeressük azt a kincset?

– Eh, bolond beszél a Duna kincseiről! Elsüllyedt hajók gazdag rakományairól. A mederbe ágyazódott aranyakról. Közben nem veszi észre, hogy maga a Duna a kincs. Ez a szeszélyes, örökké fiatal asszony. Aki úgy váltogatja a ruháit, mint az udvari dámák. Hol kékben, hol zöldben, hol borvörösben tündököl előttünk. A júniusi napsütésben mintha ő is mosolyogna, a decemberi szél haragossá változtatja. Egyszer ő sodor bennünket segítve, másszor mi evezünk árja ellen, de harcolva vele. Ha távol vagyunk tőle, róla álmodunk.

– Te beszélsz bolondokról, öreg, aki fiatal nők után vágyakozol? – kérdezte kuncogva nagyanyó.

Zimonyi morgott valamit és a falnak fordult. Soha nem tudott elaludni, amikor a gyermek a kincsről faggatta. A Duna hét áldásának legnagyobbika, hogy megvéd az ellenségtől. De királynaszádosok nélkül? Egyre kevesebben vannak. Dunaalmásra szorultak vissza, hogy Budán megtelepedtek a törökök... Hallgatta a kislegény egyenletes szuszogását. Lehet-e még ez a fiúcska vitéz hajós? Lesznek-e még királynaszádosok? Vagy maradék kikötőik kalózok, rablók tanyáivá züllenek?

1525 nyarától 1526 tavaszáig a kincstár egyetlen garast sem fizetett ki a királynaszádosoknak. Zsoldhátralékuk összesen már negyvenezer forintba rúgott. Ekkora pénzből ötezer naszádot lehetett volna építeni. Korábban Tomori Pál főkapitány dologra, aratásra vagy favágásra bocsátotta a hajósokat, így szert tehettek némi keresetre. Most azonban az állandó török fenyegetés miatt nem hagyhatták el a fedélzetet. Közben híre jött, hogy Budán milyen gazdag újévi mulatságokat tartottak. Az ünnepek csúcspontján körbehordozták „Mohamed koporsóját” és elégették. Így készült a főváros a pogányok elleni harcra. A naszádosok fellázadtak. Szalánkeméni eleinte még csitította őket. Végül hajlott a

szavukra:

– Tarts velünk! Keressünk olyan urat, akitől megkapjuk a fizetségünket, és nem csak farsangra költ!

1526 júliusában a törökök nyolcszáz hajó támogatásával fogtak Pétervárad ostromához. A királynaszádok a vár eleste után Vörösmartra húzódtak. Zimonyiékát Budára indították utánpótlásért. Mire a fővárosba értek, már nem volt kinek segítséget vinni. A magyar sereget Mohácsnál szétverték, a király, a főkapitány, az országnagyok, a lovas és gyalogos nemesek halva feküdtek a csatamezőn.

Amikor Orbáncz emberei rájuk csaptak Esztergom alatt, Zimonyi rögtön látta, hogy tapasztalt hajósok is vannak közöttük. Az egyik naszád egyenesen a királyné gályájának fordult. Farkasfeje vést jóslóan közeledett a lomhán mozgó hajó oldalához. Zimonyi legényeivel üldözni kezdte a támadót. Az orra állt, hogy onnan ugorjon át a kalózhajóra. Ha levágja kormányosát, még elháríthatja a végzetes ütközést. Az ellenséges naszádot Szalánkeméni János irányította. Zimonyi hátrahőkölt. A fenyegetett gályára pillantott, majd a következő pillanatban Szalánkeménire vetette magát. Megpróbálta foglyul ejteni, de a martalócok – volt bajtársai – közül többen parancsnokuk segítségére siettek. Az ő legényei még csak most pattantak fel az evezők mellől, miközben tizedesei a csákyákat rögzítették. Nem volt vesztegetni való idő. Dárdájával felnyársalta az első támadót, majd a kormányt két kézzel markoló Szalánkeméni fejére sújtott, abban bízva, hogy sisakja felfogja a csapást és csak elkábul. Ám János vajda nem előre esett a fedélzetre, hanem oldalra zuhant, átbukfencezett a fardíszben és eltűnt a folyóban. Zimonyi megragadta a kormányvezetőt, és minden erejével félrerántotta. A naszád megbillent az irányváltoztatástól. Karddal hozzá vágó támadója elesett. Most már átugráltak Zimonyi vitézei és szörnyű kézitusaival elfoglalták a hajót, mely közben elsuhant a királyné érintetlenül maradt gályája mellett.

Zimonyi a csata végeztével, miután rendbe szedte a szétszóródott bárkákat és a királyné gályája köré ék alakban felsorakoztatta hadihajóit, azon tűnődött, vajon mi bírhatta rá a legvitézesebb királynaszádot – aki vízi csatába is páncélban indult, mint Hunyadi János –, hogy felkent uralkodója feleségére támadjon. Igaz, Nándorfejevári elfoglalása után Szalánkeméni sokat kesergett:

– Nem szólnak többé a város harangjai, csak a belőlük öntött ágyúk, melyekkel erősségeinket rontja az oszmán. Óreg vagyok én már ahhoz, hogy elvegyék tőlem Nándort. Amelyért Hunyadi János diadala során nagyapám életét áldozta. Amelynek piacán bocsátottam áruba a töröktől nyert préda engem illető részét. Ahol megismertem kecses léptű feleségemet. Éjjelente a város hangjaira riadok. És nem a müezzin meg a törökök nyelvelésére. A kedves magyar és rác szavakra.

Ha Szalánkeméni Nándorfejevári és Pétervárad elvesztéséért felelősnek tartotta is Lajos királyt, bizonyos, hogy nem emelt volna kezét rá. Sem asszonyára. Még ha az esztergomi kapitány, akinek zsoldjába szegődött, azt parancsolja is neki. Az ütközet kezdetekor mégis rögtön a legdíszesebb gályára rontott. Hogy a királyné a fedélzeten tartózkodik, a támadási utasításkor alighanem elhallgatta előle az esztergomi lator. A dicső vajda tudtán kívül lett hazaáruló.

Mária királyné törékeny volt, szeszélyes és finom.

– Hallom, milyen halálmegvető bátorsággal törtél életem megmentésére, vitéz – szólta, mikor Pozsonyba érve, Zimonyit maga elé bocsátotta.

– Hallod? Hát tán nem voltál a hajón, felséges asszonyom?

– Nem. Egyik udvarhölgyem öltözött ruháimba, miközben én szekéren menekültem. Gondoltam, így lesz a legbiztonságosabb.

Zimonyival fordult egyet a világ.

Pozsonyból a legnagyobb sietséggel eveztetett vissza Esztergomba. A felerősödő nyugati szél is segítette. A védtelen hajókra oly bátran lecsapó Orbáncz kapitány kereket oldott. Zimonyiék azonban, hogy az ide tévedő török portyázóktól nyugtuk legyen, a bal parton kötöttek ki. Napokig kutatták a folyót. Volt, aki kötéllel a derekán ereszkedett alá, míg társai csónakból vigyázták. Mások, mint a vajda, egyedül vetették magukat a mélybe. Zimonyi tüdejét próbára téve fáradhatatlanul merült alá. Ám a Duna zavaros vizében alig karnyújtásnyira látott. Ha valamire ráfogott az aljzatban, csak felverte az iszapot. Halrajokat

megzavarva, csupán nemrég elsüllyedt hajók roncsaira bukkant. Hasztalan emelgette széthullott deszkáikat. Azt, amit keresett – hiába vélte számtalanszor megpillantani – sehol nem lelte. Legényei sem találtak egyebet iszkábaszögeknél és hajógerendáknál.

Végül Zimonyiék a fecskefarkú zászlókat félárbocra eresztve, a vitorlarudak fölé gyászlobogókat vonva hagyták el Esztergomot. Nem a királyné kincsét keresték, sem a budai polgárok aranyait. Halott bajtársuk páncélban elsüllyedt teste után kutattak. Szerették volna méltón eltemetni Szalánkeméni János királynaszádós vajdát.

VÉGE